Tilburg University

De eenzijdige rechtshandeling

Mak, Vanessa

Published in:
Maandblad voor Vermogensrecht

DOI:
[10.5553/MvV/157457672017015001007](https://doi.org/10.5553/MvV/157457672017015001007)

Publication date:
2017

Document Version
Publisher's PDF, also known as Version of record

[Link to publication in Tilburg University Research Portal](#)

Citation for published version (APA):
Mak, V. (2017). De eenzijdige rechtshandeling: Bespreking van het proefschrift van mr. C. Spierings. *Maandblad voor Vermogensrecht*, (1), 35-39. <https://doi.org/10.5553/MvV/157457672017015001007>

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

De eenzijdige rechtshandeling

Bespreking van het proefschrift van mr. C. Spierings

*Prof. mr. V. Mak**

1 Inleiding

Bij de titel *De eenzijdige rechtshandeling* zullen de meesten van ons, ook juristen, waarschijnlijk niet direct van enthousiasme overlopen. Het is een wat abstract begrip en nog technisch van aard ook. Het doet vermoeden dat wat in het boek besproken zal worden niet heel spannend kan gaan worden. Degelijk juridisch zwoegwerk, in de stijl van Bordewijks Katadreuffe, waar op minutieuze wijze wordt uitgewerkt welke rechtsregels van toepassing zijn op het leerstuk en hoe die in aangewezen gevallen in de praktijk uitwerken.

Met haar boek laat Charlotte Spierings echter zien dat er wel degelijk leven in het onderwerp zit.¹ Het begrip eenzijdige rechtshandeling komt op zeer veel plaatsen in het Nederlandse verbintenissenrecht voor. Denk alleen al aan de vernietiging of ontbinding van een overeenkomst; maar ook het aanbod, de 403-verklaring in het ondernemingsrecht en de uiterste wilsbeschikking vallen eronder. Het is een belangrijke figuur, alleen al omdat het hier gaat om een handeling die eenzijdig – dat wil zeggen: door een handeling van een partij – rechtsgevolgen in het leven roept die meerdere partijen kunnen binden. Niettemin is nog nauwelijks bekeken in hoeverre elk van de afzonderlijke verschijningsvormen van de eenzijdige rechtshandeling te herleiden is tot een gemeenschappelijk uitgangspunt. Onder welke voorwaarden kan een partij rechtsgevolgen in het leven roepen die anderen eenzijdig binden? Wordt daarmee geen inbreuk gemaakt op de autonomie van de andere partij? En kan een eenzijdige rechtshandeling zelfs een verbintenisscheppende functie hebben, ofwel: een verbintenis in het leven roepen die door de wederpartij voldaan moet worden?

Charlotte Spierings heeft een knappe verhandeling geschreven waarin deze vragen leidend zijn voor een diepgaande, systematische analyse van het Nederlandse recht op het terrein van de eenzijdige rechtshandeling. De dogmatische analyse van het Nederlandse recht heeft zij verrijkt met een vergelijking met Duits en Engels recht. Daarmee beoogt zij te kunnen toetsen of de keuzes die het Nederlandse recht maakt, gerechtvaardigd kunnen worden of wellicht heroverweging behoeven in het

licht van andere oplossingen die in buitenlandse stelsels gehanteerd worden. Het boek sluit af met de uiteenzetting van een model voor de eenzijdige rechtshandeling dat toepasbaar zou moeten zijn op deze figuur in al haar verschijningsvormen in het Nederlandse recht. Het door Spierings verrichte werk is indrukwekkend, en het boek is een toegankelijk naslagwerk, zowel voor de wetenschap als voor de praktijk.

Bij een kritische bespreking is het niettemin passend om de in het onderzoek gemaakte keuzes, en de uitkomsten, nog eens onder de loep te nemen. Op een aantal punten zou ik nader willen ingaan. Dat zijn achtereenvolgens het onderwerp en de doelen van onderzoek (par. 2), de reikwijdte van het onderwerp en de door Spierings gehanteerde methode om de figuur van de eenzijdige rechtshandeling in een model te vatten (par. 3), de in de rechtsvergelijking gemaakte keuzes (par. 4) en de normatieve vraag of een eenzijdige rechtshandeling een bron van verbintenissen kan zijn (par. 5).

2 Mijn wil is wet?

In de literatuur worden eenzijdige rechtshandelingen gedefinieerd als ‘die handelingen, waarbij het rechtsgevolg intreedt door de, al dan niet tot een wederpartij gerichte, wilsuiting van één persoon’.² De eenzijdige rechtshandeling is echter niet wettelijk gedefinieerd.³ Spierings’ studie brengt om die reden eerst in kaart wat precies moet worden verstaan onder het begrip. Het is belangrijk dat de afbakening niet geheel sluitend kan zijn, omdat, zoals zij zegt, het begrip ‘aan twee kanten rafelig’ is.⁴

Uitgangspunt is dat voor een rechtshandeling, wel wettelijk bepaald, is vereist dat een op rechtsgevolg gerichte wil bestaat die door een verklaring is geopenbaard (art. 3:33 van het Burgerlijk Wetboek (BW)). Op grond van de wilsvertrouwensleer staat de wil van een partij om zich vrijwillig te binden voorop, maar moet ook door een verklaring naar buiten toe kenbaar zijn dat een partij zich aan een bepaald rechtsgevolg bindt. Dat komt tot uitdrukking in art. 3:35 BW, waarin is bepaald dat

* Prof. mr. V. Mak is hoogleraar Nederlands en Europees verbintenissenrecht aan de Universiteit van Tilburg.

1. C. Spierings, *De eenzijdige rechtshandeling* (diss. Nijmegen), Deventer: Wolters Kluwer 2016, 485 pp.

2. Asser/Hartkamp & Sieburgh 6-III 2014/2. Spierings is van mening dat ‘persoon’ moet worden gelezen als ‘partij’ en dat de rechtshandeling dus kan worden verricht door meerdere personen gezamenlijk. Dat betekent ook dat allen handelingsbekwaam zullen moeten zijn. Zie Spierings 2016, p. 15.

3. Spierings bespreekt de definitie van het begrip op p. 9 e.v.

4. Spierings 2016, p. 9.

het ontbreken van een met de verklaring overeenstemmende wil niet kan worden ingeroepen '[t]egen hem die eens anders verklaring of gedraging, overeenkomstig de zin die hij daaraan onder de gegeven omstandigheden redelijkerwijze mocht toekennen, heeft opgevat als een door die ander tot hem gerichte verklaring van een bepaalde strekking'. De klassieke casus is Eelman/Hin,⁵ waarin een beroep op krankzinnigheid geen grond kon zijn voor het ongedaan maken van de verkoop van een boerderij tegen een normale economische prijs.

De wil staat dus voorop, maar wordt mogelijk beperkt op grond van het gerechtvaardigd vertrouwen van de wederpartij. Wat betekent dat voor het vaststellen van de grenzen van een eenzijdige rechtshandeling? Betekent dit begrip dat een partij geheel uit eigen handeling allerhande rechtsgevolgen in het leven kan roepen, die ook tegen anderen te gelden hebben, als een soort privaatrechtelijke Zonnekoning, mits haar wil daartoe naar buiten toe kenbaar is?⁶ De eenzijdigheid is er zeker, maar juist omdat het hier gaat om het uitoefenen van de eigen autonomie, mogelijk ten koste van de autonomie van anderen, wordt al duidelijk dat de reikwijdte van het leerstuk beperkingen moet kennen. Daarmee is een belangrijk kader voor discussie gegeven. In de beschrijving van de onderzoeksvraag en het doel van het onderzoek had dit punt mijns inziens best meer naar voren mogen worden gehaald,⁷ temeer in het licht van de rechtsvergelijking. Daaruit blijkt dat andere rechtssystemen restrictiever zijn dan het Nederlandse recht in het aannemen van eenzijdige gebondenheid.⁸ Het aanstippen van de vraag of eenzijdige rechtshandelingen verbintenisscheppend kunnen zijn, en dus anderen kunnen binden,⁹ is een stap in de richting, maar had meer aandacht mogen krijgen in de tekst. In de analyse in hoofdstuk 10 wordt overigens wel uitgebreid op het verbintenisscheppende karakter van de eenzijdige rechtshandeling teruggekomen, en daarmee de grenzen aan het eenzijdig binden van anderen, dus in het onderzoek is de vraag wellicht centraler geweest dan de inleiding suggereert.

Bij de afbakening van het begrip is verder belangrijk, zoals Spierings terecht aangeeft, dat de scheidslijn tussen rechtshandeling en feitelijke handeling soms onduidelijk is, en dat hetzelfde geldt voor de vraag hoe het begrip 'eenzijdig' moet worden ingevuld. Een feitelijke handeling, zoals het niet inroepen van een gebrek waardoor een rechtshandeling op een later moment bekrachtigd wordt, bereikt hetzelfde gevolg als de rechtshandeling.¹⁰ Een scherp onderscheid is daarom soms moeilijk te maken. Verder is het onderscheid tussen eenzijdige en meerzijdige rechtshandelingen niet altijd duidelijk. Bij een eenzijdige rechtshandeling komt het rechtsgevolg tot stand

zonder dat de wederpartij de rechtshandeling hoeft te aanvaarden, terwijl bij een meerzijdige rechtshandeling de samenwerking van twee of meer personen nodig is voor het intreden van het rechtsgevolg.¹¹ Is in dat licht een rechtshandeling bijvoorbeeld nog eenzijdig indien toestemming van de wederpartij nodig is? Spierings is van mening van wel, maar onderkent dat de scheidslijn met overeenkomsten in sommige gevallen dun is.¹²

3 Methode: uit vele een model

Hoewel de grote lijnen van het onderwerp redelijk eenvoudig te schetsen zijn, zit de complexiteit in de – ironische – veelzijdigheid van de eenzijdige rechtshandeling. De figuur komt op ontzettend veel plaatsen in het privaatrecht terug, die ogenschijnlijk weinig met elkaar te maken hebben. De door Spierings genoemde voorbeelden komen uit het algemene vermogensrecht, het verbintenissenrecht, goederenrecht, erfrecht, familierecht en ondernemingsrecht. Het veld overziend komt zij tot de conclusie dat voor de figuur van de eenzijdige rechtshandeling geen verdere gemene deler kan worden gevonden.¹³

Dat betekent echter niet, aldus Spierings, dat geen enkel onderling verband bestaat tussen de verschillende vormen van de eenzijdige rechtshandeling. Haar analyse brengt zij om die reden samen in de uitwerking van een model voor de eenzijdige rechtshandeling, dat van nut zou kunnen zijn bij het beantwoorden van punten waarover nog onduidelijkheid bestaat (hoofdstuk 10). Dat model kan bijvoorbeeld als leidraad dienen om te bepalen welke (vorm)voorschriften gelden voor de totstandkoming van een eenzijdige rechtshandeling, en voor vragen over de rechtsgevolgen, uitleg, mogelijke herroeping, toepassing van de redelijkheid en billijkheid, vernietigbaarheid op grond van dwaling, en of de rechtshandeling onder voorwaarde of tijdsbepaling kan worden verricht.

Vanuit dogmatisch oogpunt is het interessant om systeem te zoeken in de diversiteit van de eenzijdige rechtshandeling. Daarmee kan meer duidelijkheid worden gecreëerd op punten waar in individuele gevallen nog rechtsvragen openliggen, wat niet alleen vanuit wetenschappelijk oogpunt interessant is, maar ook van nut voor de praktijk. Is het door Spierings voorgestelde model daarin geslaagd? Dat lijkt zeker het geval, al is het uitgangspunt van het model niet heel innovatief. Spierings volgt de scheidslijn tussen gerichte eenzijdige rechtshandelingen en ongerichte eenzijdige rechtshandelingen. Op de eerste categorie zouden volgens haar zo veel mogelijk de regels van het overeenkomstenrecht van toepassing moeten zijn, terwijl voor ongerichte eenzijdige rechtshandelingen een apart regime zou moeten gelden. Dat is in overeenstemming met de heersende leer.¹⁴ In de wet worden gerichte eenzijdige rechtshandelingen al op een aantal punten gelijkgeschakeld met meerzijdige rechtshandelingen, in het bijzonder waar eenzijdige

5. HR 11 december 1959, NJ 1960/230.

6. Louis XIV, de zeventiende-eeuwse Franse koning, regeerde als een absoluut vorst. Hij zou hebben gezegd: 'L'état, c'est moi', en zijn wil was voor zijn onderdanen wet.

7. Voor de beschrijving van onderzoeksvraag en -doel, zie Spierings 2016, p. 1-3.

8. Zie Spierings 2016, p. 4.

9. Dat punt wordt in het inleidende hoofdstuk niet expliciet gemaakt.

10. Spierings 2016, p. 12.

11. Spierings 2016, p. 13; Asser/Hartkamp & Sieburgh 6-III 2014/2.

12. Spierings 2016, p. 14-15 en in detail hoofdstuk 8.

13. Spierings 2016, p. 341.

14. Zie Asser/Hartkamp & Sieburgh 6-III 2014/99-101.

rechtshandelingen worden verricht in de context van een meerzijdige (contractuele) rechtsverhouding, terwijl voor ongerichte eenzijdige rechtshandelingen een afwijkend regime geldt. Een voorbeeld is de vernietigbaarheid van eenzijdige rechtshandelingen, waarvoor de algemene regeling van titel 3.2 BW geldt, en de bijzondere regels voor nietigheid van rechtshandelingen verricht door een handelingsonbekwame of geestelijk gestoorde.¹⁵

De verdere uitwerking van het model op specifiekere punten levert wel een aantal nieuwe inzichten op, en zal zeker voor de praktijk van nut zijn door de gedetailleerde bespreking van verschillende vormen van eenzijdige rechtshandelingen. Spierings concludeert bijvoorbeeld dat voor de meeste gerichte eenzijdige rechtshandelingen geen vormvoorschriften gelden, terwijl ongerichte eenzijdige rechtshandelingen in het algemeen wel aan vormvoorschriften zijn onderworpen.¹⁶ Het onderscheid wordt gerechtvaardigd op grond van de bescherming van derden. Omdat eenzijdige rechtshandelingen tot stand komen door een wilsverklaring van een partij en zodoende rechtsgevolg kunnen hebben voor anderen, is het belangrijk waarborgen te hebben voor een zorgvuldig omgaan met de positie van de ander. Dat is met name het geval bij ongerichte rechtshandelingen, die niet rechtstreeks tot één of meer personen zijn gericht. Gerichte rechtshandelingen worden gedaan in een context waar een rechtsverhouding bestaat tussen partijen die elkaar kennen, en waar om die reden minder waarborgen nodig zijn.¹⁷ Uitzonderingen bestaan – zoals het vereiste van schriftelijkheid bij ontbinding van een overeenkomst of van een exploit bij opzegging van bepaalde beperkte rechten – maar als vuistregel gaat dit gezichtspunt zeker op. Het kan zelfs aanleiding zijn om de bestaande regels nog eens kritisch onder de loep te nemen. Is bij ontbinding schriftelijkheid nu echt nodig, of is dat een paternalistisch idee van de wetgever dat in de huidige maatschappij niet meer past?¹⁸

Een aantal andere gezichtspunten dat volgt uit de analyse is:

1. Voor uitleg wordt logischerwijs voorgesteld om bij ongerichte eenzijdige rechtshandelingen de geobjectiveerde Haviltex-norm te gebruiken, zoals bij cao-normen en andere gevallen waar derden niet bij de totstandkoming betrokken waren gebruikelijk is.
2. Voor alle typen eenzijdige rechtshandelingen geldt dat zij niet kunnen worden herroepen, tenzij een wettelijke regeling of partijafpraak anders bepaalt.
3. De redelijkheid en billijkheid van art. 6:2 BW zijn van toepassing op alle vermogensrechtelijke rechtsverhoudingen, maar bij ongerichte eenzijdige rechtshandelingen is in beginsel geen plaats voor de derogerende en aanvullende werking van art. 6:248 BW.

4. De dwalingsregeling van art. 6:228 BW is analoog van toepassing op gerichte eenzijdige rechtshandelingen, maar niet op ongerichte.
5. Geen duidelijke lijn is zichtbaar voor de vraag of eenzijdige rechtshandelingen onder voorwaarde of tijdsbepaling kunnen worden verricht.¹⁹

De kracht van de analyse ligt in de gedetailleerde uitwerking per onderwerp. Juist omdat de eenzijdige rechtshandeling geen gemene deler lijkt te kennen, en in dat opzicht enigszins ongrijpbaar is, geeft de bespreking van veel voorbeelden handvatten om in concrete gevallen grip te krijgen op het onderwerp. Wie wil weten of vormvoorschriften gelden, hoe uitleg werkt, of een beroep op dwaling kans maakt, en zo verder, kan in het model van Spierings een eenvoudige ingang vinden voor vergelijkingsmateriaal en in de andere hoofdstukken een meer gedetailleerde uitwerking van vele voorbeelden. Vooral voor de praktijk zal dat veel nut hebben. Het boek leest in dat opzicht als een gedetailleerd naslagwerk, waar relevant met kritisch commentaar van de auteur om nader over een onderwerp na te denken. De discussie die hierboven werd aangehaald over vormvoorschriften geeft dat bijvoorbeeld weer.

Vanuit wetenschappelijk oogpunt zijn twee andere punten interessant. Wat is de meerwaarde van de rechtsvergelijking en – normatief gezien – is het wenselijk om de eenzijdige rechtshandeling als bron van verbintenissen te beschouwen?

4 De meerwaarde van de rechtsvergelijking

Bij een figuur als de eenzijdige rechtshandeling, die kenmerkend is voor het Nederlandse systeem van het vermogensrecht, is het nuttig om over de grens te kijken. Hoe wordt in andere landen aangekeken tegen de mogelijkheid om eenzijdig bepaalde rechtsgevolgen in het leven te roepen die ook jegens anderen gelding hebben? Zijn de mogelijkheden daarvoor hetzelfde als bij ons of zijn zij breder dan wel restrictiever, en op welke grond?

Charlotte Spierings heeft in haar onderzoek het Duitse en het Engelse recht ter vergelijking gekozen.²⁰ Die keuze is goed te verantwoorden. Het Duitse recht ligt voor de hand omdat het Nederlandse (nieuw) BW geënt is op het Duitse systeem van privaatrecht. Dat in Duitsland een restrictievere benadering wordt aangehangen ten aanzien van de gebondenheid die voortvloeit uit eenzijdige rechtshandelingen is een interessant gegeven, dat zeker tot nader onderzoek uitnodigt naar het verschil in dogmatische en mogelijk normatieve benadering. Voor Engeland geldt omgekeerd dat dit systeem juist helemaal niet werkt met een begrip als de (eenzijdige) rechtshandeling, maar casuïstisch bepaalt in welke gevallen gebondenheid ontstaat uit eenzijdige handelingen. Een relevante vraag is dan wat de meerwaarde is van het hanteren van een begrip 'rechtshandeling'. Ook kan uit de bestudering van het Engelse recht, dat

15. Vgl. art 3:32 en 3:34 BW. Zie Spierings 2016, p. 21 en 341-342.

16. Spierings 2016, p. 368-373.

17. Spierings 2016, p. 373.

18. Vgl. F.B. Bakels, Ontbinding van wederkerige overeenkomsten (diss. Leiden), Deventer: Kluwer 1993, p. 123; besproken door Spierings op p. 372.

19. Spierings 2016, p. 343, en nadere uitwerking in hoofdstuk 10.

20. Voor een verantwoording van de gekozen stelsels, zie Spierings 2016, p. 3-4.

net als het Duitse een restrictievere benadering kiest, worden geleerd welke factoren relevant zijn bij de belangenafweging tussen de partij die eenzijdig handelt en de geadresseerde.

Niettemin kunnen bij de insteek van de rechtsvergelijking kanttekeningen worden gemaakt. In zes zinnen wordt toegeleid dat een vergelijking met Europese regels of andere landen achterwege is gelaten vanwege '[b]eperkingen in tijd ofwel talenkennis'.²¹ Dat is jammer, zeker omdat in andere bronnen met vrij weinig moeite interessant vergelijkingsmateriaal te vinden is. In de Draft Common Frame of Reference (DCFR) neemt de rechtshandeling een centrale plaats in als bron van verbintenissen.²² Het toelichtend commentaar bij elk van de bepalingen uit de DCFR geeft een korte beschrijving van de situatie in de Europese lidstaten,²³ en biedt daarmee een eenvoudige eerste stap voor een nadere rechtsvergelijkende studie. Nu wordt zijdelings opgemerkt dat in Scandinavische landen en Schotland de belofte een centrale figuur is in het verbintenissenrecht, en dat de rechtshandeling om die reden in Europese teksten is opgenomen, maar daar blijft het bij. Zeker bij Schotland is dat een gemiste kans. Daar kan taal toch niet het probleem zijn geweest, en wellicht had Spierings juist tijdens haar onderzoeksperiode in Engeland op dat punt nader materiaal kunnen vinden.²⁴ Een zekere tegenstrijdigheid in de aanpak van het onderzoek is verder dat in een enkel hoofdstuk wel breder wordt vergeleken, zoals in hoofdstuk 5 over het aanbod. Daarin wordt Nederlands recht vergeleken met Duits en Engels recht, maar ook met Belgisch en Frans recht en het Weens Koopverdrag. De vraag is waarom daar wel en in de rest van het boek niet. De uitgevoerde rechtsvergelijking is niettemin van een hoog niveau, en de hoofdstukken over Duits en Engels recht geven een gedetailleerd overzicht van de belangrijkste onderwerpen.

Wat zijn de conclusies uit de rechtsvergelijking? Het Duitse systeem is op kleine verschillen na vrijwel gelijk aan het Nederlandse, met als centrale begrippen de *Wilserklärung* (wilsverklaring) en het *Rechtsgeschäft* (de rechtshandeling).²⁵ In de categorie van de *einseitige Rechtsgeschäfte* kent het Duitse recht een nadere onderverdeling in *Gestaltungsrechte*, dat wil zeggen subjectieve rechten die de macht geven om door een eenzijdige rechtshandeling een concrete rechtsverhouding vorm te geven,

en *sonstige* (overige) *einseitige Rechtsgeschäfte*.²⁶ Dat laatste onderscheid maakt het Nederlandse recht niet.

Interessanter is dat het Duitse recht inhoudelijk restrictiever is op een aantal specifieke punten. De uitoefening van *Gestaltungsrechte* kan bijvoorbeeld niet onder voorwaarde of tijdsbepaling, omdat dat te veel onzekerheid zou meebrengen voor de wederpartij, en is onherroepelijk. Indien toestemming vereist is voor het geldig verrichten van een eenzijdige rechtshandeling, dan moet die toestemming op straffe van nietigheid voorafgaand worden verleend. Verder zijn eenzijdige rechtshandelingen verricht door een onbevoegd vertegenwoordiger nietig.²⁷ De belangrijkste conclusie volgend uit de bespreking van deze voorbeelden is dat het Duitse recht veel gewicht toekent aan de bescherming van de geadresseerde van een eenzijdige rechtshandeling. Zoals Spierings vaststelt: 'Zijn rechtspositie wordt beïnvloed zonder zijn instemming, maar bijkomende onzekerheid over die beïnvloeding hoeft hij niet te dulden.'²⁸ Het Nederlandse recht weegt de belangen van de geadresseerde van de rechtshandeling ook mee, maar minder strikt dan het Duitse recht.

De Engelse situatie is minder systematisch in kaart te brengen, omdat een dogmatisch kader voor het ontstaan van verbintenissen ontbreekt. Niettemin bestaan functionele equivalenten van de eenzijdige rechtshandeling. Spierings heeft ook in dit geval de methode gevolgd om alle mogelijke gevallen in kaart te brengen, en daarin een zekere structuur te zoeken. Zij is erin geslaagd om in grote lijnen een categorisering te maken van de voorkomende gevallen en de daarbij horende regels over bijvoorbeeld vormvoorschriften, uitleg en herroepelijkheid.²⁹

Haar conclusie is dat in het Engelse recht een onderscheid kan worden gemaakt tussen eenzijdig quasicontractueel handelen en eenzijdige goederenrechtelijke transacties. Dat onderscheid is, aldus Spierings, vergelijkbaar met het onderscheid tussen gerichte en ongerichte eenzijdige rechtshandelingen in het Nederlandse recht.³⁰ Dat is een interessante parallel, al kan worden afgevraagd wat deze conclusie concreet betekent voor ons begrip van het Nederlandse recht. Met name de vele verschijningsvormen van eenzijdig handelen in het Engelse recht, zonder dat daartussen verbanden worden gelegd in de rechtspraak, maakt het lastig om verder te komen dan de conclusie dat het om een veelzijdig fenomeen gaat.³¹

Samenvattend kan uit de rechtsvergelijking vooral worden afgeleid dat andere stelsels, net als het Nederlandse recht, een balans zoeken tussen de vrijheid van individuen om hun rechtspositie eenzijdig vorm te geven en de bescherming van anderen tegen een eenzijdige wijziging van hun positie.³² Het

21. Spierings 2016, p. 4.

22. Zie art. II-101 lid 2 DCFR en voor de eenzijdige rechtshandeling art. II-4:301 DCFR.

23. De DCFR is online beschikbaar via http://ec.europa.eu/justice/policies/civil/docs/dcf_r_outline_edition_en.pdf. Het uitgebreide commentaar is alleen in de papieren uitgave te vinden. Zie Study Group on a European Civil Code and the Research Group on EC Private Law (Acquis Group), Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference, München: Sellier 2009.

24. Hoofdstuk 4, over het Engelse recht, schreef Spierings tijdens een onderzoeksverblijf van een jaar in Oxford. Het hoofdstuk is een bewerking van de thesis die zij daar schreef in het kader van een Master of Studies in Legal Research, onder begeleiding van John Cartwright.

25. Spierings 2016, p. 107.

26. Spierings 2016, p. 106.

27. Voor deze en andere voorbeelden, zie Spierings 2016, p. 113 e.v.

28. Spierings 2016, p. 124 en 147.

29. Zie bijv. het schema op p. 156 en het uitgebreide overzicht in bijlage 2.

30. Spierings 2016, p. 160.

31. Spierings 2016, p. 186.

32. In het Duits gaat het om het onderscheid tussen *Selbstbestimmung* en *Fremdbestimmung*; zie Spierings 2016, p. 147.

gaat, met andere woorden, om autonomie. Daarover gaat ook het laatste punt dat ik wil bespreken, de vraag of eenzijdige rechtshandelingen verbintenisscheppend kunnen zijn.

5 Verbintenissen uit eenzijdige rechtshandeling

De hamvraag, of eenzijdige rechtshandelingen verbintenissen kunnen scheppen en daarmee anderen (ongewild) binden, wordt door Spierings bevestigend beantwoord.³³ Haar betoog over deze vraag is een van de interessantste passages in het proefschrift. Hoewel uit de parlementaire geschiedenis volgt dat de wetgever de eenzijdige rechtshandeling niet zag als een bron van verbintenissen naast in het bijzonder de overeenkomst,³⁴ concludeert Spierings dat die regel niet zou moeten opgaan. Zij bouwt een zorgvuldig betoog op, dat uit drie onderdelen bestaat: een feitelijke, een systematische en een normatieve component.³⁵

Feitelijk bestaan verschillende voorbeelden van eenzijdige rechtshandelingen die verbintenissen in het leven roepen, zoals de ongedaanmakingsverbintenissen volgend uit vernietiging of ontbinding van een overeenkomst. Een kleine kanttekening bij dit voorbeeld zou overigens kunnen zijn dat de ‘ongedaanmakingsverbintenis’ bij vernietiging voortvloeit uit de terugwerkende kracht van de handeling, terwijl die bij ontbinding uit de wet volgt. In dat opzicht is de term misschien enigszins ongelukkig. Los daarvan: systematisch kan worden betoogd dat het geclausuleerd open stelsel van verbintenissen neergelegd in het BW toelaat dat verbintenissen ontstaan uit eenzijdige rechtshandeling.³⁶

Ten aanzien van de wenselijkheid maakt Spierings een afweging tussen enerzijds de drie-eenheid van beginselen uit het verbintenissenrecht (autonomie, vertrouwen en causa) en anderzijds het beginsel dat men een ander een verbintenis niet mag opdringen. Ook weegt zij het uitgangspunt mee dat iemand niet verondersteld wordt iets te doen dat nadelig uitpakt voor zijn eigen economische positie.³⁷ Spierings benadrukt terecht dat in ons recht geen causavereiste geldt, maar slechts een causabeginsel.³⁸ Daaraan verbindt zij de conclusie dat in gevallen waar causa ontbreekt wel een verbintenis tot stand kan komen, maar dat in dat geval de andere beginselen – autonomie en vertrouwen – strenger getoetst moeten worden. Overkoepelend geldt dat wel eenzijdig verbintenissen in het leven kunnen worden geroepen, maar dat de mogelijkheden om dat te doen begrensd worden door een afweging van de toepasselijke beginselen. Het Nederlandse recht geeft daarmee meer ruimte dan het Duitse recht, dat de rechtszekerheid voor de geadresseerde benadrukt, en het Engelse recht, dat een economische uitwisseling vereist om beloften tot verbintenissen

te maken. De waarborgen voor de ander die gebonden wordt, zitten in constructies die zo veel mogelijk voorkomen dat iemand ongewild gebonden raakt, zoals de mogelijkheid om een legaat met terugwerkende kracht te weigeren.³⁹

Deze analyse is overtuigend, en de verwijzingen naar de rechtsvergelijking met Duitsland en Engeland geven interessante doorkijkjes naar de opvattingen in andere stelsels. Met de inbedding in autonomie, vertrouwen en causa wordt bovendien een direct verband gelegd met de dogmatische grondslagen van het verbintenissenrecht. Spierings brengt helder in kaart op welke punten in concrete gevallen een afweging zal moeten worden gemaakt. Zij is er daarmee in geslaagd om grip te krijgen op een veelzijdig onderwerp dat zich lastig laat vatten in een algemeen model. In combinatie met de vele in detail uitgewerkte voorbeelden in het boek is zij er zeker in geslaagd haar doel te bereiken om de eenzijdige rechtshandeling uit het ‘stiefmoederlijke’ hoekje van het burgerlijk recht te bevrijden.⁴⁰

33. Spierings 2016, p. 344-345.

34. Parl. Gesch. Boek 6, p. 87 (TM).

35. Spierings 2016, p. 344 e.v.

36. Met als rechtsgrond art. 6:1 BW, dat bepaalt dat verbintenissen uit de wet voortvloeien.

37. Spierings 2016, p. 352.

38. Vgl. J.H. Nieuwenhuis, *Drie beginselen van contractenrecht* (diss. Leiden), Deventer: Kluwer 1979, p. 69.

39. Art. 4:201 BW. Ter vergelijking wijst Spierings op de regel dat sommige overeenkomsten, zoals schenking, tot stand komen indien de begunstigde het aanbod na kennisname niet onverwijld afwijst. Spierings 2016, p. 361.

40. Zie Spierings 2016, p. 3 met verwijzing naar A.R. Bloembergen, *Toestemming; een eenzijdige rechtshandeling*, Deventer: Kluwer 1971, p. 1.